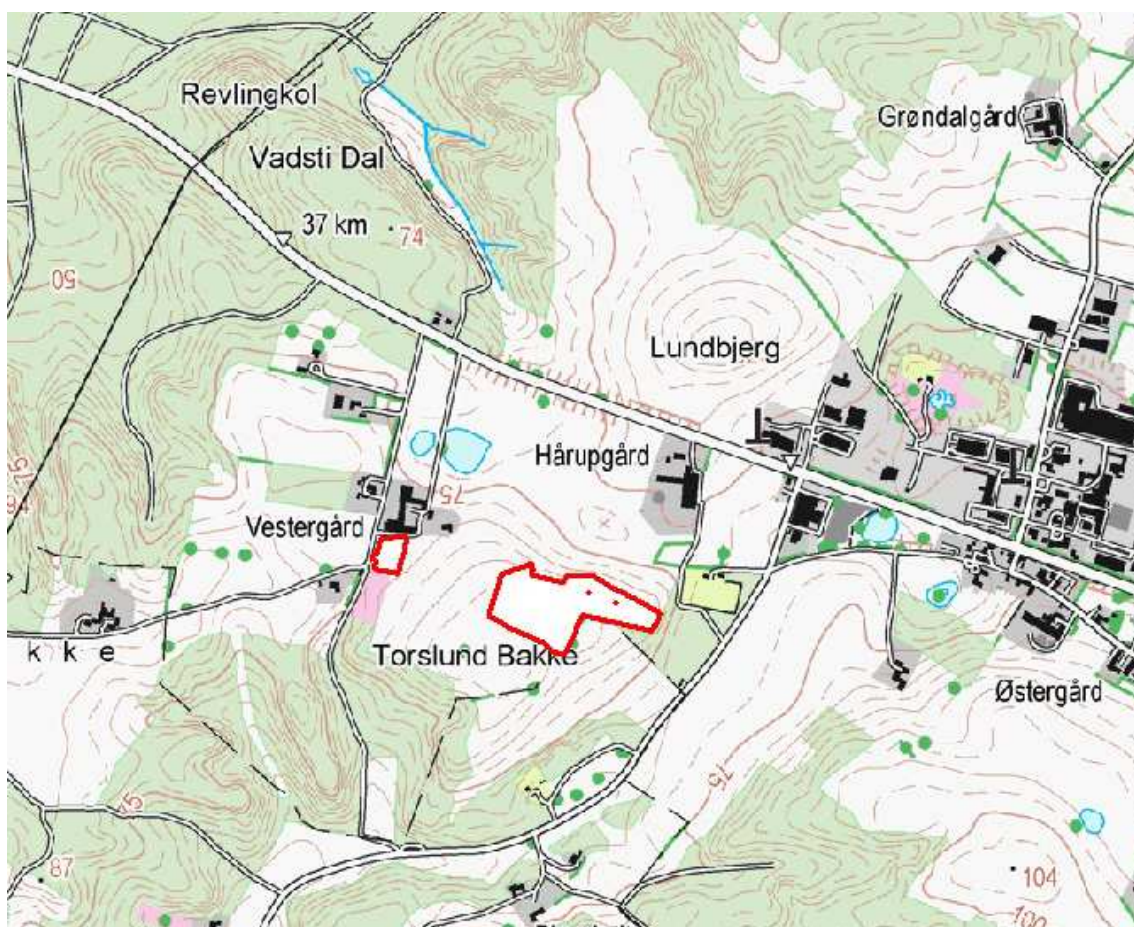

Kulturhistorisk rapport for udgravning på Torslund Bakke, Hårup

Journalnummer: SIM 7/2012
Sted: Torslund Bakke
SB Stednummer: 160105 - 287
KUAS j.nr.: 2013-7.24.02/SIM-0001

Matr. nr.: 6a og 7a
Ejerlav: Hårup By, Linå
Sogn: Linå
Herred: Gjern
Gl. Amt: Skanderborg

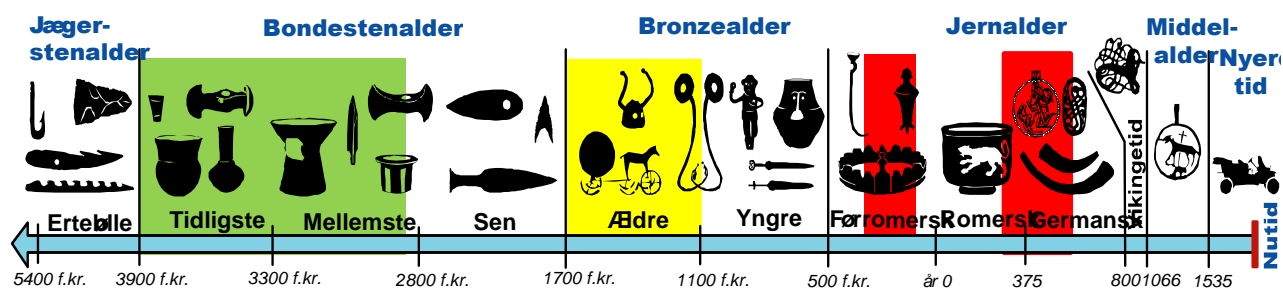
På ovenstående kort er udgravningen fremhævet med rødt (baggrundskort: 4cm kort).

Resume: Udgravningen af de to felter påviste enkelte gruber fra yngre stenalder, et langhus fra ældre bronzealder, 13 huse og 12 hegn, et antal af grubekomplekser og enkelte mulige brønde fra førromersk jernalder og endelig 16 huse og 7 hegnsførløb, der udgør en bebyggelse fra overgangen mellem yngre romersk og ældre germansk jernalder. Fra samme periode blev der desuden fundet en urnebegravelse.

Indholdsfortegnelse

Indhold

Indledning.....	3
Undersøgelsens resultater	3
Topografi	9
Fortidsmindelandskabet.....	10
Udgravningsdata.....	10
Metode	11
Fremtidigt arbejde.....	11

Tidslinie med de identificerede perioder. Rød fremhæver jernalderhustomternes sandsynlige datering, og grønt stenaldergrubernes formodede datering. Gult fremhæver bronzealderhusets formodede datering.

Indledning

Sagen er opstået i forbindelse med anlæggelsen af motorvejen mellem Silkeborg og Låsby. Silkeborg Kulturhistoriske Museum foretog i den anledning forundersøgelser i området vest for Hårup. Disse undersøgelser påviste bl.a. anlægsspor fra yngre romersk / ældre germansk jernalder, og to separate områder på i alt ca. 2,8 ha. blev udvalgt til en egentlig arkæologisk undersøgelse.

Udgifterne til disse undersøgelser påhviler ifølge museumsloven § 26 stk. 2 og § 27 stk. 4 bygherre, der i dette tilfælde er Vejdirektoratet; Thomas Helsteds Vej 11, 8660 Skanderborg. Ansvarshavende på museet er museumsinspektør Peter Mohr Christensen, der har stået for den indledende korrespondance.

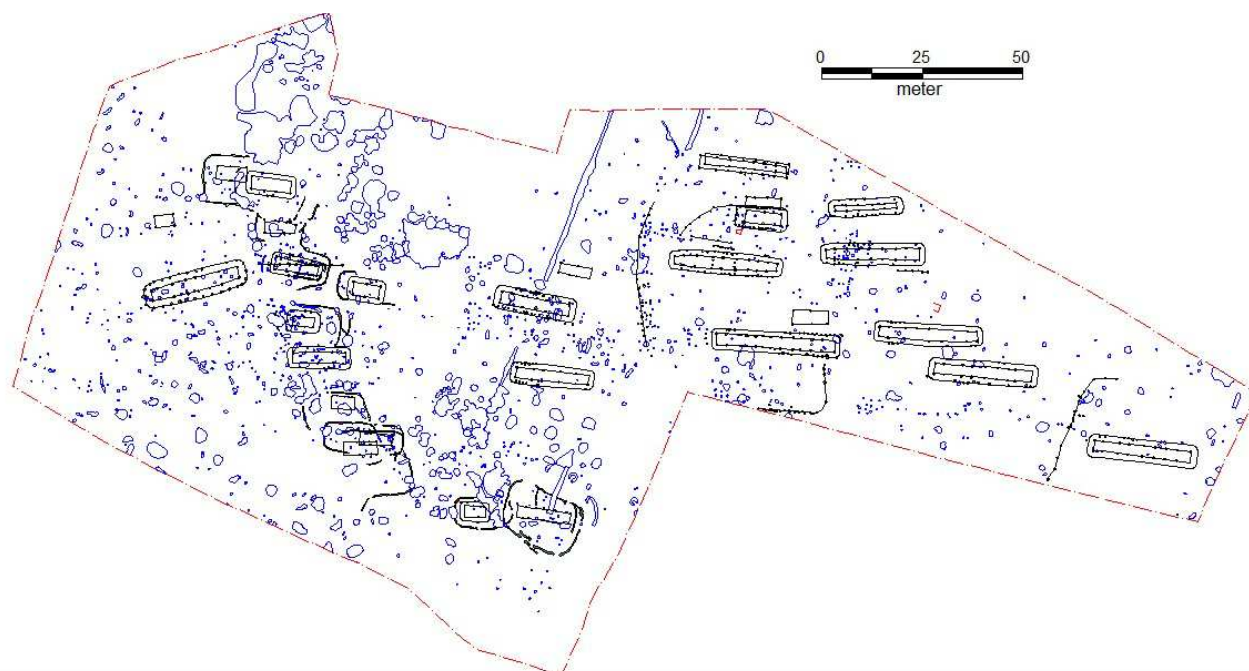
Undersøgelsens resultater

Udgravningen på Torslund Bakke blev påbegyndt den 25. februar 2013 og afsluttet i felten den 15. maj 2013.

Efter endt udgravning har det vist sig, at der blev fundet langt flere strukturer med en bredere datering end først antaget i forbindelse med forundersøgelsen.

Udgravningen omfattede ca. 2,8 ha., og der blev registreret i alt 2394 anlæg. En del af disse var naturlige i form af rodvælter, stenspor, erosionsspor og dyregange. Hovedparten af anlæggene var stolpehuller og gruber m.m. fra forskellige tidsperioder. Blandt disse anlæg kunne der udskilles 29 langhuse, 19 hegn, mange affaldsgruber/grubekomplekser med meget keramik og 1 urnegrav. Dertil kom tre ovnliggende anlæg, få kogestensgruber, enkelte agerrener og mange gruber med ukendt funktion.

Udgravningen blev delt op i to felter, et stort felt mod øst (Felt 1) og et mindre felt mod vest (Felt 2). Nedenfor beskrives de to felter separat og de vigtigste fund fremhæves.

Oversigt felt 1

Felt 1

Feltet kan deles op i et område med bebyggelse fra førromersk jernalder, periode II og et område med bebyggelse fra yngre romersk/ældre germansk jernalder. Udover disse to områder blev der fundet et langhus fra ældre bronzealder, en grube fra yngre stenalder og en urne fra yngre romersk/ældre germansk jernalder.

Yngre stenalder, Tragtbægerkultur (3.950 – 2.800 f. Kr.)

I feltets sydøstlige del blev der fundet en mindre grube med enkelte lerkarskår. Skårene var ornamenteret med brede fuger. Skårene skal antageligt dateres til tragtbægerkultur.

Ældre Bronzealder (1.700 – 1.100 f. Kr.)

I feltets vestlige del blev der påvist et forholdsvist velbevaret 3-skibet langhus fra ældre bronzealder. Huset havde 8 sæt tagbærende stolper og vægforløbet var bevaret i det meste af husets udstrækning. I den vestlige del af huset sås en større kogestensgrube, antageligt husets bålsted. Huset har været ca. 26 meter langt og 7 meter bredt.

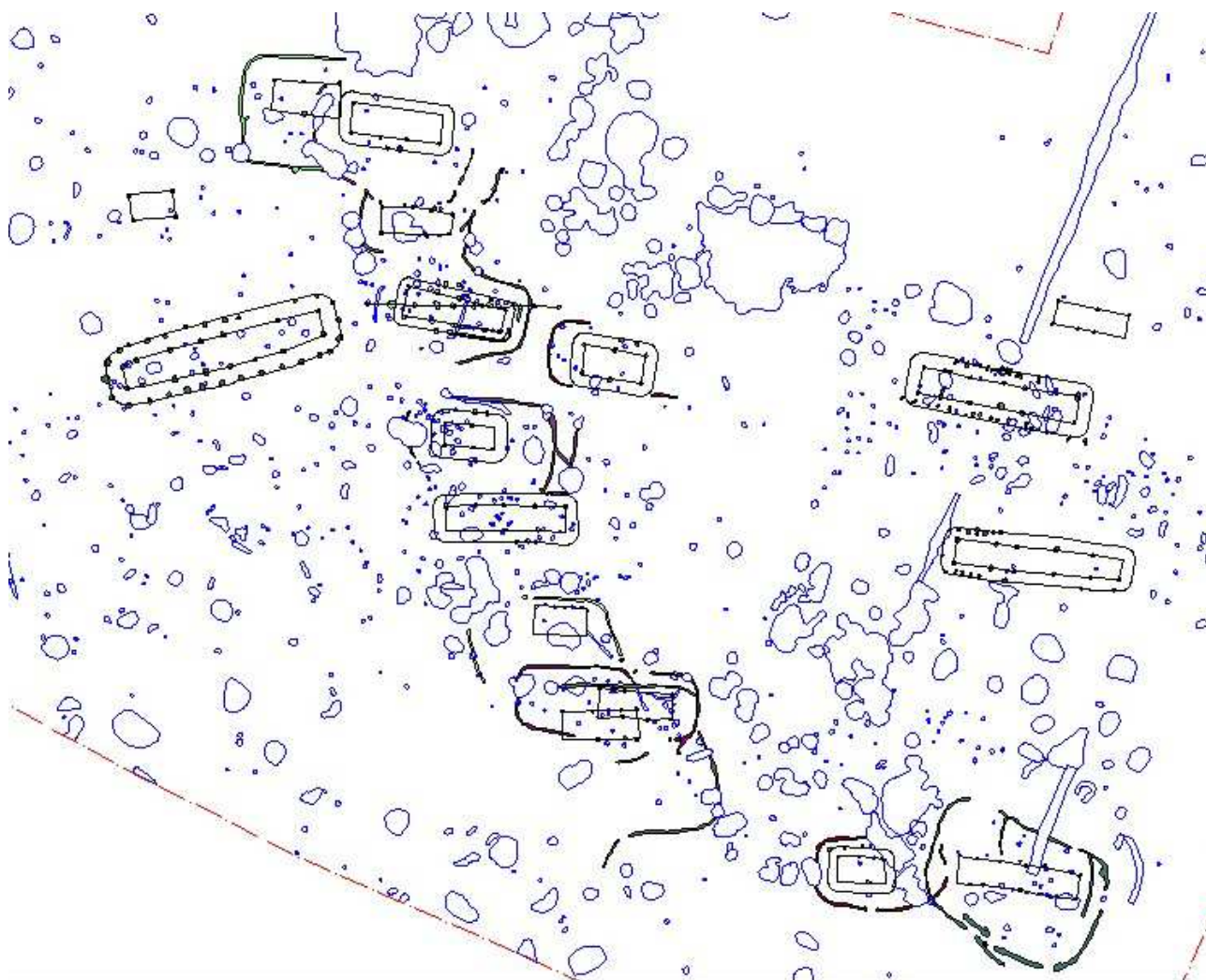
Langhus fra ældre bronzealder stolpehuller markeret med landmålerstokke.

Førromersk jernalder, periode II (ca. 400 – 100 f. Kr.)

Omtrent midt i feltet liggende diagonalt fra SØ til NV blev der påvist en bebyggelse fra førromersk jernalder periode II. Gårdsenhederne i bebyggelsen lå nærmest på en lang række. Bebyggelsen blev dateret ud fra hus- og hegnskonstruktioner samt keramik fra omkringliggende gruber. Bebyggelsen bestod af 11 gårdsenheder, huse med hegn tæt op af husene og et enkelt hus uden hegn. Ikke alle gårdene har eksisteret samtidig, da enkelte huse og hegn overlapper hinanden. Det så ud til, at op til 6 hegnede gårde har været samtidige. Der er dog intet entydigt svar på hvilke gårde og hvor mange, der har stået samtidig. Bevaringsforholdene for de enkelte gårdsenheder varierede meget og dermed mangler nogle detaljer, der måske kan afsløre en nærmere sammenhæng.

Udover de sluttede enheder bestående af et hus og et omløbende hegn blev der fundet flere kortere eller længere hegnsforløb, der ikke med sikkerhed kunne tilknyttes bestemte huse.

Hver gårdsenhed bestod af et hus og et hegnsforløb. De registrerede huse bestod af 3-5 sæt tagbærende stolper med ingen eller op til to indgange bevaret. Enkelte huse havde noget af vægforløbet bevaret, men de fleste bestod kun af de tagbærende stolper.

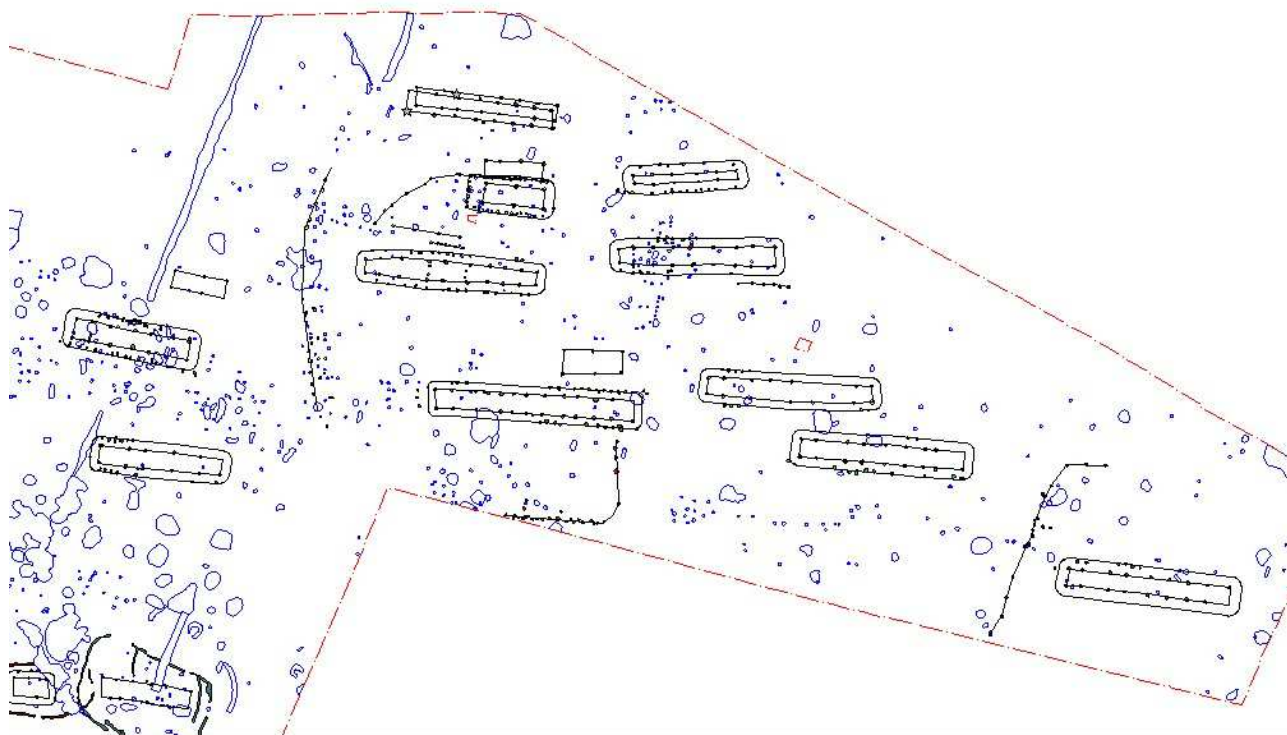
Bebyggelsen fra førromersk jernalder, periode II.

Rundt om husene i en afstand af mellem 2 og 5 meter fra de tagbærende stolper lå hegnene bestående af grøftsforløb og enkelte stolpehuller. Afhængig af bevaringsgraden havde nogle grøfter spor efter hegnstolper i fylden. Da hegnenes bevaringsgrad var forholdsvis ringe, var det i de fleste tilfælde svært at udskille deres indgange og åbninger. Et ophold i hegngrøfterne betød ikke nødvendigvis, at der havde været en åbning, men kunne være opstået pga. dårlige bevaringsforhold. Enkelte hegn havde dog tydelige fægyder og indgange.

Mellem de enkelte gårdsenheder og især øst for husrækken lå der mange større og mindre gruber og grubekomplekser. Disse gruber og grubekomplekser indeholdt større eller mindre mængder lerskår sammen med trækul og sten i varierende mængde. Grubernes funktion var ikke entydig, men mange af dem har antagelig været affaldsgruber, en del er opstået ved gravning efter ler og er senere blevet fyldt op med affald. Enkelte har muligvis været brønde, dette kunne dog ikke entydigt påvises og endelig har nogle af gruberne antagelig været brugt til håndværksmæssige aktiviteter.

Yngre romersk jernalder/ældre germansk jernalder (ca. 310 – 550 e.Kr.)

Længst mod vest i feltet blev der udgravet en bebyggelse, der kunne dateres til overgangen mellem yngre romersk jernalder og ældre germansk jernalder. Bebyggelsen bestod af 11 større langhuse, 4 mindre langhuse og 6 hegnforløb. Ydermere blev der fundet et hus med samme datering længere mod vest mellem gårdsenhederne fra førromersk jernalder.

Bebyggelsen fra yngre romersk / ældre germansk jernalder.

De største langhuse bestod af 6-12 sæt tagbærende stolper og var mellem 20 og 33 meter lange og 4,5 – 5,8 meter brede. Husene var bevaret i meget varierende grad, enkelte havde hverken indgang eller vægge, nogle havde dele af vægforløbet bevaret og en eller to indgange. Ingen af husene havde det komplette vægforløb bevaret. De fleste af de større langhuse må betragtes som gårdsenhedens hovedhus, men det kan ikke udelukkes at enkelte har været større økonomibygninger.

De mindre langhuse bestående af 3 – 4 sæt tagbærende stolper må betragtes som økonomibygninger tilhørende en gårdsenhed. Husene har været mellem 10 og 13 meter lange og 5 – 5,5 meter brede. Hovedparten af husene havde kun de tagbærende stolper bevaret. Et enkelt hus havde dog det meste af vægforløbet bevaret.

Hegnforløbene var generelt meget dårligt bevarede, enkelte kunne muligvis have været med tag eller halvtag. De resterende hegn var enkeltstolpehegn.

I denne tidsperiode bestod de enkelte gårdsenheder af flere større og mindre bygninger omkranset af et hegn. I dette tilfælde var ingen af hegnene komplette, så det kunne ikke afgøres hvilke huse, der hører sammen i gårdsenheder.

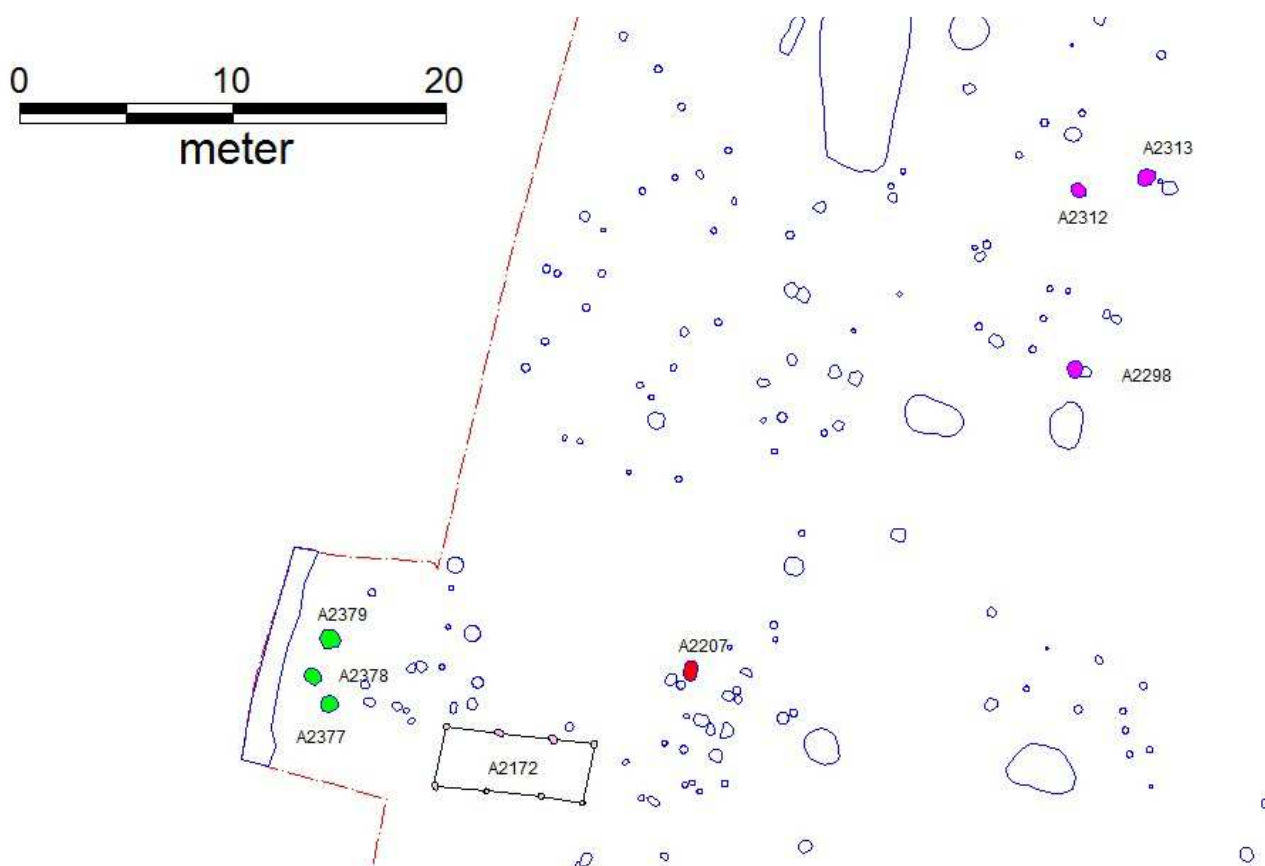
Endelig blev der fundet en urnebegravelse i kanten af en større grube.

Urne i kanten af en større grube

Felt 2

I feltet blev der registreret tre gruber fra yngre stenalder. Umiddelbart vest for disse blev der fundet et langhus og en grube fra førromersk jernalder. Der blev yderligere registreret tre ovnliggende anlæg med ukendt datering.

Felt 2 de vigtigste anlæg markeret.

Yngre stenalder (3.950 f. kr. – 1.700 f. kr.)

Vestligst i feltet blev der fundet 3 gruber (A2377, A2378, A2379) fra yngre stenalder. Gruberne indeholdt enkelte flintafslag og flere lerskår bl.a. en rand med ornamentik, bestående af snoreindtryk, lige under randen. Der blev i området ikke fundet yderligere spor af anlæg fra yngre stenalder.

Førromersk jernalder (ca. 500 f. kr. – år 0)

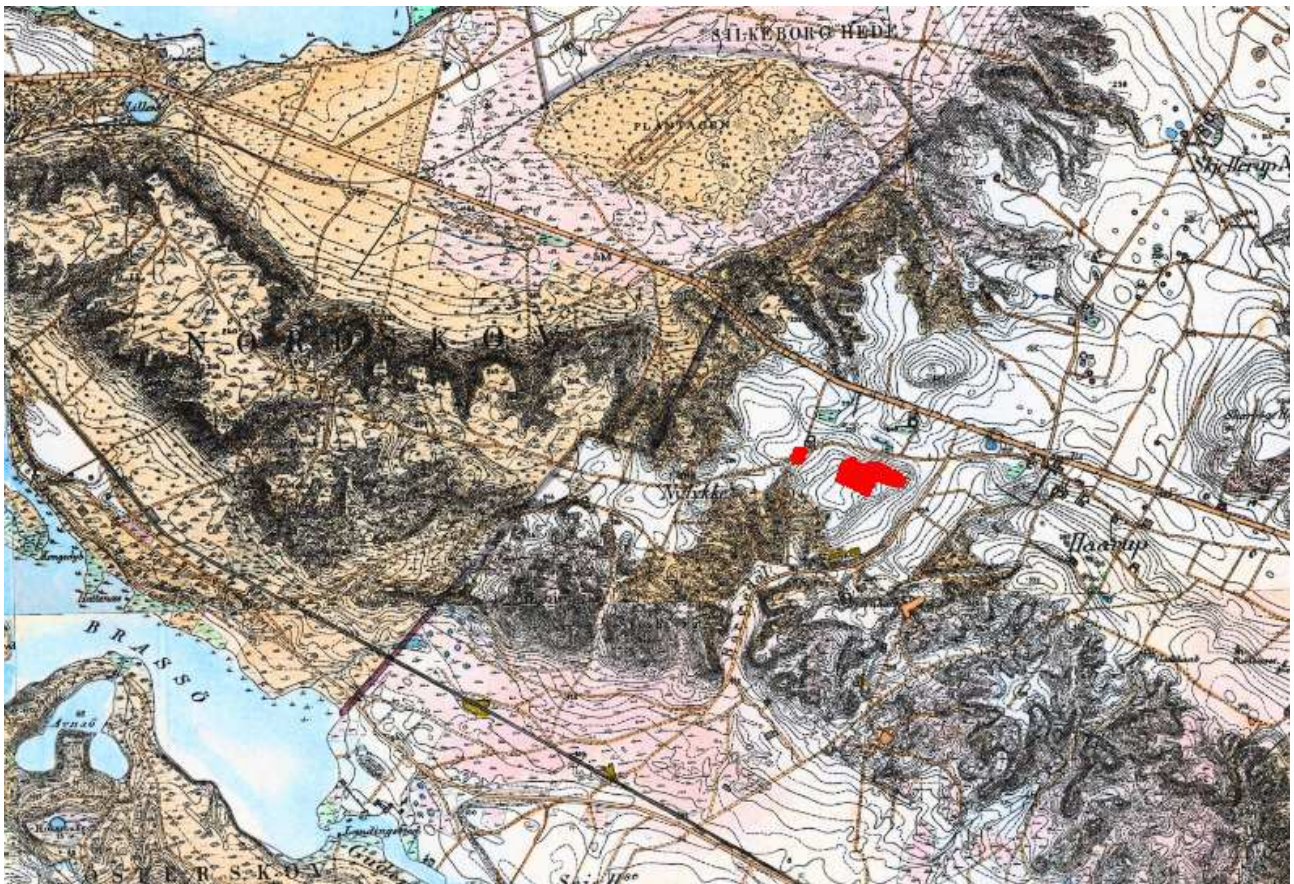
Huset, der ud fra hustypen kunne dateres til førromersk jernalder, havde fire sæt tagbærende stolper, men ingen væg eller indgangspartier blev registreret. Huset blev estimeret til at have været 10 meter langt og 5 meter bredt. Nordøst for huset blev der fundet en grube, på ca. 90 cm i diameter, der indeholdt 3-4 lerfade med ornamenteret rand og en kop. Lerfadene var typisk for perioden førromersk jernalder periode I og II. Det blev antaget, at gruben med lerfadene og huset var samtidige.

Ukendt datering

Der blev mod NØ fundet tre ovlignende gruber, der indeholdt ildpåvirket materiale, hovedsageligt brændt ler. Gruberne var mellem 70 og 80 cm i diameter og ca. 10-20 cm dybe.

Topografi

Det undersøgte område lå på et plateaulignende areal omkring kote 87. Plateauet ligger på et højdedrag umiddelbart ovenfor de stejle skråninger ned mod Gudenådalen øst for Silkeborg. Området er stærkt præget af sidste istids smeltevand, hvor smeltevandet har dannet render og kløfter mellem bakkerne.

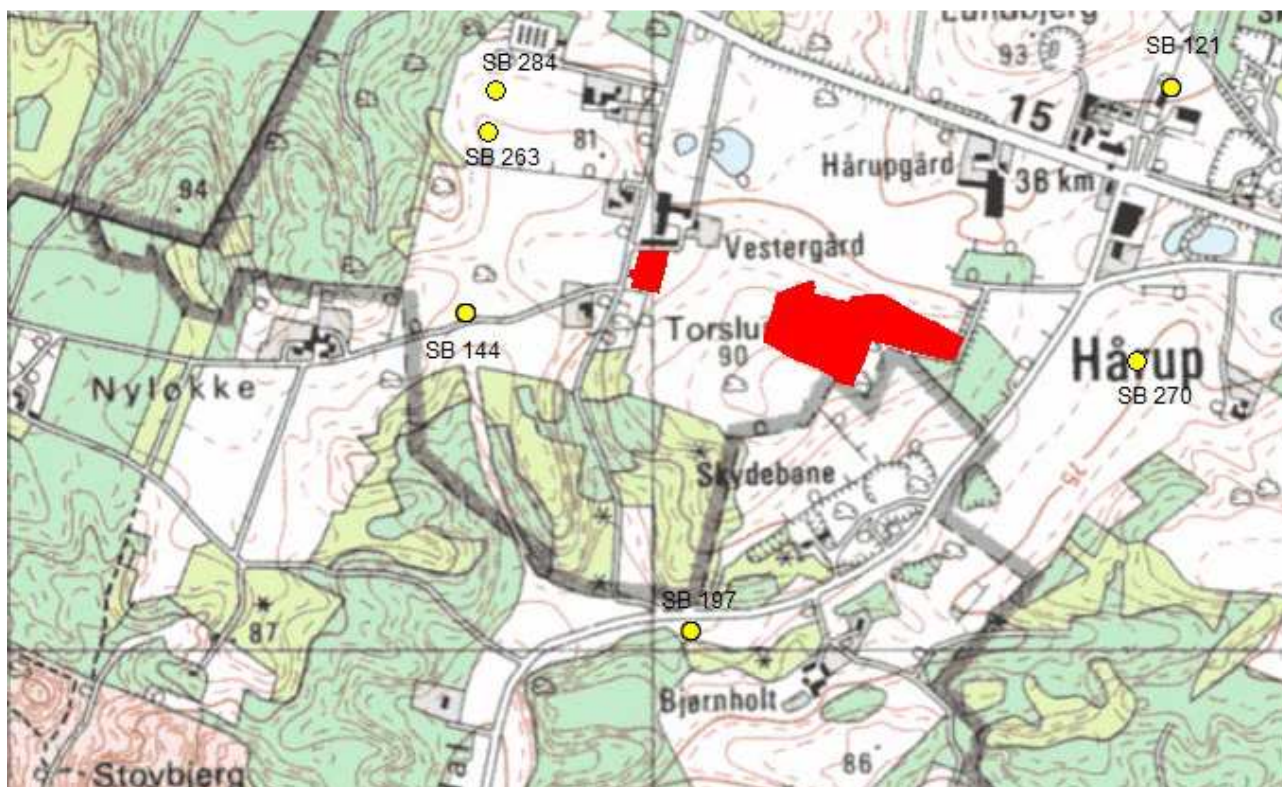

Her ses udgravningen markeret med rødt på de Høje målebordsblade (1842-1899).

Mod nord falder terrænet kraftige og på skrænten sås der en del større spor efter vanderosion, ned af bakken. Ved bunden af skrænten sås en gradvis mosedannelse i forbindelse med forundersøgelsen. Undergrunden skiftede mellem fint gult sand, gulgråt sandet ler og mindre områder med grus og større sten. Muldlagets tykkelse varierede stærkt i området. På de højest beliggende arealer var mulden kun ca. 10-15 cm tyk og kunne være op til 50 cm tyk andre steder. Dog var den gennemsnitlig ca. 30 cm.

Fortidsmindelandskabet

Der er i umiddelbar nærhed af det berørte område registreret flere fortidsminder. Det kan nævnes, at der tidligere er registreret fund både af forhistoriske anlæg i form af gruber og gjort overfladefund af lerkarskår, slagge fra jernudvinding og en skubbekværn (SB 144, 197 og 263). Nordøst for arealet er der desuden registreret en overpløjet gravhøj (SB 121). Endelig er der i forbindelse med anlæggelsen af motorvejen mellem Låsby og Silkeborg udgravet et mindre areal nordvest for og et større areal øst for det her berørte område (SB 284 og SB 270). Ved SB 284 er der gjort fund af bebyggelse fra overgangen mellem bronzealder og førromersk jernalder samt jernudvindingsovne fra romersk jernalder. Ved SB 270 er der fremkommet et større areal med omfattende bopladsspor fra især overgangen mellem yngre romersk jernalder og ældre germansk jernalder samt en gravplads fra vikingetiden. Tilsyneladende har egnen været tæt bebygget i store dele af jernalderen.

Fortidsmindelandskabet nær udgravningen.

Udgravningsdata

Sagen er journaliseret på Silkeborg Museum som SIM 7/2012 Torslund Bakke.

Sagsansvarlige for byherre, Vejdirektoratet, er Kirsten Friis Christensen.

Ansvarshavende på museet var Peter Mohr Christensen, som stod for den indledende korrespondance.

Udgravningen på 2,8 ha. blev påbegyndt den 25. februar 2013 og afsluttet i felten den 15. maj 2013.

Den daglige ledelse blev foretaget af Rikke Isler, assisteret af arkæologerne Merete Dyrmosé, Anne Brill, Jette Dau Lüthje, Mads R. Jylov, Malene Madsen og Kirsten Nellemann Nielsen, arkæologistuderende Christian Dedenroth – Schou og museumsformidler Mette Bundgaard i kortere eller længere perioder.

Udgravningens resultater blev registreret løbende, og foreligger efter endt beretningsarbejde til fremvisning på museet ved anmodning. Materialet består af digitale feltplaner med notater, fysiske snittegninger på folie, samt digitale fotos.

Naturvidenskabelige rapporter og listemateriale eksporterede fra M.U.D. (Museernes Udgravnings Data), foreligger desuden i sagsmappen, og i den digitale sagsmappe.

Metode

Da udgravningen blev foretaget fra 25. februar 2013 til 15. maj 2013 var vejret i udgravningsperioden stærkt præget af frost et godt stykke ind i april. Det betød, at arbejdet blev vanskeliggjort med en mulig forringelse af forståelsen af området især mod vest.

Entreprenørarbejdet blev foretaget af Leo Rask Andersen, Sorring, med gravemaskine, påmonteret tiltbar rabatskovl. Muld og råjord blev holdt separat, således at de to jordlag i store træk har kunnet genplaceres i korrekt orden, efter vi har gjort vores iagttagelser.

Anlægsspor og forstyrrelser blev indmålt med differentiell GPS og efterbehandlet i Mapinfo. Dette materiale ligger til grund for de her viste oversigtskort. Genstandsmateriale og jordprøvemateriale er blevet indsamlet med henblik på yderligere behandling i forhold til en nærmere datering og beskrivelse af bebyggelsessporene.

Fremtidigt arbejde

Med indeværende rapport anses feltarbejdet i ovennævnte område for afsluttet, og arealet er frigivet til anlægsarbejdet. Lokaliteten er dog ikke afgrænset mod syd, og enkelte mindre søgegrøfter i dette område har påvist bebyggelsesspor her. Det må derfor forventes, at der er bevarede fortidsminder i området syd for den kommende motorvej.